

100 років вищої освіти у Кременчуці

(до друку матеріал підготовлений інформаційним відділом КрНУ,
історична довідка надана доцентом А. Лушаковою та старшим викладачем
Д. Василенко)

У 2021 році Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського (КрНУ) відзначатиме 100-річчя. Перший заклад вищої освіти, правонаступником якого став КрНУ, відкрився у Кременчуці у вересні 1921 року і діяв до середини 1941-го. За цей період багато разів реформований кременчуцький виш випустив більше 3000 фахівців. Давайте подивимось, як це відбувалося.

15 вересня 1921 року у Кременчуці відкрилися трирічні вищі педагогічні курси. Через п'ять років їх реорганізували спершу в педтехнікум, далі – в інститут соціального виховання, потім – у педагогічний інститут, який згодом перетворився на учительський, а перед війною знову став педагогічним. 22 червня 1941 року почалась війна. Наразі вважається, що евакуювати інститут не встигли. Тож початок війни став кінцем його існування. Відродився він лише у 1960-му, – і вже не як педагогічний, а як технічний навчальний заклад.

У довоєнний період розвиток єдиного кременчуцького вишу дуже ускладнили велика повінь 1931-го, великий голод 1933-го та великий терор 37-го. Та попри все це, заклад освіти невпинно розвивався – якщо у 1921 році там навчалось лише 47 студентів, то восени 1940-го їх вже було 942.

Вищі педагогічні курси

У 1921 році трирічні вищі педагогічні курси з українською мовою викладання розмістили у колишньому будинку Кременчуцького товариства допомоги бідним (наразі це приміщення міської друкарні).

Першим керівником вишу став колишній прокурор революційного трибуналу Олександр Клименко. Він мав середню освіту, добре володів українською, на курсах викладав предмети соціально-політичного циклу. Його заступником працювала Раїса Кривусева – донька священика Спасо-Преображенської церкви, випускниця Петроградських вищих жіночих курсів.

На відміну від завідувача, більшість викладачів мали повну вищу освіту. Таких було 15 осіб. Наприклад, музику та співи викладав знаменитий Прокіп Сапсай – випускник Московської консерваторії, засновник української народної хорової капели імені М.В. Лисенка. А філологічні дисципліни викладала випускниця Київських вищих жіночих курсів Віра Столбіна тощо. Лише викладач фізичного виховання та викладач рукоділля мали середню освіту.

У 1921 році на курсах навчалось 47 студентів – 24 чоловіка і 23 жінки. Переважно це були молоді селяни у віці до 22 років.

У 1923-му Кременчуцькі вищі педагогічні курси об'єднали з Пирогівськими вищими педагогічними курсами і перевели до більш просторого приміщення – колишнього будинку дореволюційного

Кременчуцького Олександрівського реального училища (наразі це будівлі Кременчуцького льотного коледжу).

А через два роки, у 1925-му, внаслідок освітньої реформи, Кременчуцькі вищі педагогічні курси реорганізували у Кременчуцький педагогічний технікум, який мав на той час статус закладу вищої освіти.

Педагогічний технікум

У педтехнікумі була добре організована науково-дослідницька робота, суттєво підвищився і рівень викладачів. У 1927-му для викладання агробіологічних дисциплін до вишу запросили професора П. П. Молокова-Журського.

Студенти педтехнікуму отримували стипендію – 13-16 карбованців, та мали її не всі. У гуртожитку жили по 15-20 осіб в одній кімнаті. Щоб заробити хоч трохи грошей, студенти об'єднувались у бригади і ходили на залізницю розвантажувати вугілля. Жили бідно, але вчилися з ентузіазмом, та й самі навчали – понад 150 студентів працювали у гуртках із ліквідації неписьменності. Ці гуртки відвідало близько тисячі кременчужан.

Восени 1927-го на базі педтехнікуму створили Кременчуцьке окружне товариство краєзнавства. Його членами стали викладачі та студенти вишу. Члени товариства активно досліджували природу та історію рідного краю. Саме в той час були видані роботи професора Молокова-Журського «Риби Кременчуччини» та «Гірські породи та мінерали Кременчуччини».

Та існувало Кременчуцьке товариство краєзнавства недовго. У 1929-му його розпустили. Почалися репресії. У цей період заарештували викладачів педтехнікуму Євгенію Кремянську та її чоловіка Бориса Гороховатського. Вони викладали українську мову та історію, Гороховатський був ще й редактором низки друкованих видань товариства краєзнавства. Обох засудили за звинуваченням у антирадянській пропаганді (ст. 54-10 КК УСРР, у 1995-му їх реабілітували). На допити викликали також професора Молокова-Журського (розстріляний у 1937-му, реабілітований у 1989-му) та інших викладачів. То були важкі часи для педтехнікуму.

У 1930-му, внаслідок чергової освітньої реформи, Кременчуцький педтехнікум реорганізували у Кременчуцький інститут соціального виховання.

Інститут соціального виховання

У новоутвореному інституті соціального виховання восени 1930-го відкрили чотири відділення: техно-математичне; історико-економічне; мовно-літературне та агробіологічне. Студенти навчалися за денною, вечірньою та заочною формами. Також діяв робітфак (робітничий факультет).

Перед новими інститутами, і кременчуцьким зокрема, ставили амбітну мету – у найкоротші терміни випустити якнайбільше вчителів для шкіл. Водночас партія поклала край інститутській демократії 20-х років. У листопаді 1929-го, після Пленуму ЦК ВКП(б), скасували вибірність ректорів вишів та скоротили термін навчання до трьох, максимум до чотирьох років.

А студентам зменшили термін літніх та зимових канікул і подовжили тривалість навчальної години до 50 хвилин замість 45.

Інститут почав навчальний процес восени 1930-го, а вже навесні 1931-го Кременчук спіткало страшне лихо – найбільша на той час повінь. Вода у Дніпрі піднялася на 826 сантиметрів, а кременчуцька дамба була розрахована на рівень у 793 см. Вода пішла через дамбу, 5 травня місто затопило. Найбільше постраждали будівлі біля Дніпра, зокрема і будівлі інституту соціального виховання – затопило навчальний корпус (наразі це старий навчальний корпус Кременчуцького льотного коледжу), гуртожитки (один з них стояв поруч із навчальним корпусом), господарські споруди. Виш мав величезні збитки, а коштів на ремонті не було.

Наближалася зима 31-го року, а в інституті не знали, чим опалювати навчальний корпус та гуртожитки. Через брак коштів не встигали закінчити будівництво нового гуртожитку, тож студентів заселили у недобудову. Там ще не було радіаторів водяного опалення, а у підвалі на півтора метри стояла невідкачана вода. У кімнатах було вогко та холодно. Зрештою гуртожиток добудували. Натомість прийшла інша біда – голод 1932-1933-го.

Студент М. Зінченко так писав про цей час: – *...Были у нас супы «потолок», так как основной составной частью была вода, и в ней отражался потолок, а наполнителем было пшено, соя или плохая капуста со свеклой. Иногда от недоедания появлялось заболевание «куриная слепота». ...И, как назло, рядом с общежитием располагался хлебзавод. Разносившийся с завода дух горячего хлеба переворачивал всё нутро...*

Студентка К. Богданова згадує таке: – *У березні 1933 року... мати написала листа, що троє найменших дітей попухли з голоду. Надіслала їм всю стипендію і торбинку кукурудзи. Половину стипендії коштували талони у студентській їдальні. Ми з подругою купували один на двох і їли по півпорції. Зекономлене надсилала матері. Так само робив і старший брат, який теж навчався в інституті.*

У 1932-1933 навчальному році в інституті на денному відділенні вчилися 510 студентів. Стипендія становила 21 карбованець на місяць.

Педагогічний і учительський інститут

У 1933 році через чергову освітню реформу Кременчуцький інститут соціального виховання реорганізували у Кременчуцький педагогічний інститут. Він мав готувати вчителів середньої школи, термін навчання становив чотири роки.

У 1935-му, через ще одну освітню реформу, педагогічний інститут реорганізували у вчительський, який мав готувати вчителів для 5-7 класів. У Кременчуцькому учительському інституті працювало чотири відділення: фізико-математичне; українське; російське та іноземних мов. Форми навчання – денна, вечірня та заочна.

У березні 1939 року вчена рада інституту звернулася до Кременчуцької міської ради з клопотанням про реорганізацію учительського інституту у педагогічний. Міська влада ідею підтримала, і восени 1940 року відбувся набір до педагогічного інституту. В учительському інституті на той час вже навчалось 942 студенти, до педагогічного ще набрали: 83 особи на математичний факультет; 77 – на факультет російської мови і літератури, та 48 – на факультет української мови і літератури. Стипендія студента у 1940 році становила 130-150 карбованців на місяць.

У 1940 році призначили нового директора педагогічного інституту – Якова Поволоцького, історика за освітою, випускника аспірантури Київського державного університету. Наразі невідомо, чи встиг він евакуювати інститут, у серпні 1941-го його вже призвали до армії. Яків Поволоцький загинув у лютому 1943 року від важкого поранення у голову.

Багато разів реформований кременчуцький виш випустив за довоєнний період (1921-1941рр.) більше 3000 фахівців.

Фотоматеріали можна подивитися на головному веб-сайті університету.